

DİNDARLIK VE SEKÜLERLEŞMENİN KATILIM BANKACILIĞI TERCİHLERİNE ETKİSİ: TÜRKİYE ÜZERİNE NİTEL BİR İNCELEME

Fatma ALTUN*

ORCID: 0000-0002-9904-063X

Öz: Bu çalışma, Türkiye’de bireylerin katılım bankacılığına yönelik tercihlerini dindarlık ve sekülerleşme ekseninde incelemektedir. Nitel içerik analizi yöntemiyle 2015–2025 yılları arasında hazırlanmış yüksek lisans ve doktora tezleri değerlendirilmiş; Glock’un dindarlık modeli çerçevesinde inanç, ibadet ve etki (faizden kaçınma) boyutları üzerinden sınıflandırma yapılmıştır. Bulgular, inanç boyutunun güçlü biçimde korunduğunu, ancak ibadet ve özellikle faiz hassasiyetinin görece zayıf kaldığını ortaya koymaktadır. Katılım bankacılığı tercihinde dini hassasiyetlerin düşük ila orta düzeyde seyrettiği görülmüştür. Bu sonuçlar, Türkiye’de bireylerin kimlik düzeyinde dindarlıklarını sürdürmelerine rağmen ekonomik tercihlerde sekülerleşme eğilimleri sergilediklerini göstermektedir. Araştırma, katılım bankacılığına yönelik toplumsal talebin anlaşılmasına katkı sağlamanın yanı sıra, dindarlık ve sekülerleşme ilişkisinin finansal tercihler bağlamında nasıl tezahür ettiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslami Finans, Katılım Bankacılığı, Sekülerlik, Dindarlık.

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam İktisadı ve Finansı Anabilim Dalı, fatmaaltun34@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.53662/esamdergisi.1792800>

Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş Tarihi / Submitted: 29/09/2025
Kabul Tarihi / Accepted: 02/11/2025

Atıf / Cite as: Altun, F. (2026). Dindarlık ve Sekülerleşmenin Katılım Bankacılığı Tercihlerine Etkisi: Türkiye Üzerine Nitel Bir İnceleme, *ESAM Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (1), 49-72.

THE IMPACT OF RELIGIOSITY AND SECULARIZATION ON PARTICIPATION BANKING PREFERENCES: A QUALITATIVE STUDY IN TURKEY

Abstract: This study examines individuals' preferences for participation banking in Turkey within the framework of religiosity and secularization. Using qualitative content analysis, master's and doctoral theses written between 2015 and 2025 were systematically reviewed and classified according to Glock's multidimensional model of religiosity, which emphasizes belief, ritual, and consequential (avoidance of interest) dimensions. The findings indicate that while the belief dimension remains strong, ritual practices and especially sensitivity to interest are comparatively weaker. Religious motivations appear to have a low to moderate influence on participation banking preferences. These results suggest that although religiosity continues to be maintained strongly at the identity level, secularization tendencies are more evident in economic and financial decision-making. The study contributes to understanding the social demand for participation banking in Turkey and highlights how the interplay between religiosity and secularization manifests in financial preferences.

Keywords: Islamic Finance, Participation Banking, Secularization, Religiosity.

GİRİŞ

Türkiye, nüfusunun büyük çoğunluğunu Müslüman bireyler oluşturmaya rağmen, faizsiz finans kuruluşlarının gelişimi açısından beklenen seviyelere ulaşamamıştır. 1983 yılında “özel finans kurumları” adıyla başlayan ve 2005 yılında “katılım bankası” statüsüne kavuşan bu kurumlar, kırk yılı aşkın geçmişe rağmen 2025 yılı itibarıyla bankacılık sektörü içinde yalnızca %8,4'lük bir pazar payına sahiptir (Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), 2015; 2021). Katılım bankacılığının gelişimini desteklemek amacıyla çıkarılan yasal düzenlemeler, kamu bankalarının sektöre dâhil olması ve stratejik hedeflerin belirlenmesi gibi önemli adımlar atılmış olsa da hedeflenen %15'lik pazar payına ulaşamamıştır. Bu durum, katılım bankacılığının gelişiminde yalnızca kurumsal ve yapısal faktörlerin değil, aynı zamanda toplumsal ve bireysel tercihlerdeki dinamiklerin de rol oynadığını göstermektedir.

Literatürde bu konuda farklı bulgulara rastlanmaktadır. Bazı çalışmalar, katılım bankalarının tercih edilmesinde faizden kaçınma ve dini hassasiyetlerin belirleyici

olduğunu ortaya koyarken (Karagöl, Koç ve Kızılkaya, 2017; Canbaz, 2020), diğer araştırmalar hizmet kalitesi, erişilebilirlik, teknolojik altyapı ve müşteri memnuniyeti gibi seküler unsurların da tercihleri şekillendirdiğini vurgulamaktadır (Çakar ve Yıldırım, 2018; Yavuz ve Törenek, 2019; Ahmetoğulları, 2021; Orhan, 2023). Bu bulgular, finansal tercihler ile dinî değerler arasındaki ilişkinin daha derinlemesine sorgulanmasını gerekli kılmaktadır. Özellikle dindarlığın yalnızca kimliksel bir aidiyet olarak mı kaldığı, yoksa ekonomik davranışlara da yansıyor yansımadığı sorusu, katılım bankacılığının hedef kitlesini ve toplumsal talep dinamiklerini anlamak açısından önem taşımaktadır.

Bu bağlamda araştırmanın temel amacı, Türkiye’de bireylerin katılım bankacılığına yönelik tercihlerini dindarlık ve sekülerleşme ekseninde çok boyutlu bir biçimde incelemektir. Çalışmada, bireylerin katılım bankacılığına yöneliminde dindarlığın inanç, ibadet ve etki (faizden kaçınma) boyutlarının rolü ele alınmakta, dindarlığın ekonomik davranışlara ne ölçüde yansıdığı araştırılmakta ve sekülerleşme eğilimlerinin bu tercihleri nasıl dönüştürdüğü değerlendirilmektedir.

Türkiye’de katılım bankacılığı üzerine yapılan mevcut araştırmaların büyük bölümü finansal performans, hizmet kalitesi veya müşteri memnuniyeti gibi kurumsal ve performans odaklı alanlarda yoğunlaşmaktadır. Buna karşın, bireylerin dindarlık düzeyleri, sekülerleşme eğilimleri ve bunların ekonomik tercihlere yansımaları bağlamında yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu eksiklik, katılım bankacılığına yönelik toplumsal talebin dinî ve seküler dinamikler açısından nasıl şekillendiğinin yeterince anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Bu çalışma, 2015–2025 yılları arasında Türkiye’de hazırlanmış yüksek lisans ve doktora tezlerini inceleyerek, dindarlık ve sekülerleşme ekseninde katılım bankacılığına yönelik tercih dinamiklerini ortaya koymakta ve böylece alandaki kuramsal ve ampirik boşluğa özgün bir katkı sunmaktadır.

1. ARAŞTIRMA PROBLEMİ VE SORULARI

Bu araştırma, Türkiye’de bireylerin dindarlık düzeylerinin katılım bankacılığı tercihlerine yansımalarını ve bu tercihlerde sekülerleşme eğilimlerinin rolünü incelemektedir. Çalışmada, Glock’un dindarlık modeli temel alınarak inanç, ibadet ve etki (faizden kaçınma) boyutlarının katılım bankacılığı üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir.

Bu çerçevede araştırmanın temel sorusu şu şekilde belirlenmiştir:

Türkiye’de dindarlığın inanç, ibadet ve etki (faizden kaçınma) boyutları hangi düzeyde görülmektedir ve bu boyutlar bireylerin ekonomik tercihlerine, özellikle

katılım bankacılığı ile konvansiyonel bankacılık arasında yaptıkları seçimlere, sekülerleşme eğilimleriyle birlikte nasıl yansımaktadır?

Araştırmanın alt soruları ise aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

- İnanç ve ibadet boyutları, bireylerin ekonomik tercihlerine ve katılım bankacılığına yönelimlerine hangi düzeyde yansımaktadır?
- Etki boyutu (faizden kaçınma), katılım bankacılığı tercihlerinde ne ölçüde belirleyici olmaktadır?
- Katılım bankacılığı tercihlerinde gözlenen eğilimler, özellikle genç kuşaklar ve kentleşmiş bölgeler bağlamında, sekülerleşme süreçleri ile nasıl ilişkilendirilebilir?

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2. 1. Türkiye’de Katılım Bankacılığının Gelişimi

Türkiye’de katılım bankacılığının geçmişi 1980’lere dayanmaktadır. İslami hassasiyetleri nedeniyle mevcut bankacılık sistemine sermaye aktarmakta isteksiz olan kesimlerin finansal sisteme dâhil edilebilmesi amacıyla, 1983 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla faizsiz finans hizmeti sunacak Özel Finans Kurumlarının kurulmasına izin verilmiştir (Brown, 2015; Özdemir ve Aslan, 2017).

1999 yılında Bankacılık Kanunu kapsamına alınan bu kurumlar, 2005 yılında çıkarılan yeni Bankacılık Kanunu ile “katılım bankası” statüsünü kazanmış ve diğer bankalarla aynı yasal çerçevede faaliyet göstermeye başlamıştır. Bu düzenleme ile birlikte katılım bankalarının topladıkları fonlar Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) güvencesine dahil edilmiş, böylece hem yurt içindeki güvenirlilikleri artmış hem de yurt dışındaki bankalarla işlemlerinde “banka” statüsünün sağladığı avantajlardan yararlanabilmeleri mümkün olmuştur (Hazıroğlu, 2016).

Katılım bankacılığı alanındaki düzenlemeler takip eden yıllarda da devam etmiştir. Devletin katılım finans sektörüne yönelik stratejik hedefleri kapsamında, sektörün pazar payının yükseltilmesi amaçlanmış ve bu doğrultuda çeşitli düzenlemeler hayata geçirilmiştir:

- 2010 yılında Kira Sertifikaları Tebliği yayımlanmış (Resmî Gazete, 2010),
- 2011’de Katılım Endeksi kurulmuş (İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB), 2011)
- 2012’de ilk kamu sukuku ihraç edilmiş (Sümer, 2020),

- 2015'te Faizsiz Finans Koordinasyon Kurulu oluşturulmuştur (World Bank Group, 2019; Özdemir ve Aslan, 2017),
- “Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi 2015-2025” ve “Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Güncelleme Raporu 2021-2025” oluşturulmuş ve her iki raporda da 2025 yılına kadar sektörün Pazar payının %15'e çıkarılması hedefine yoğunlaşmıştır (TKBB, 2015; 2025).

Bu doğrultuda, 2015 sonrasında kamu bankalarının da katılım bankacılığı sektörüne dâhil olmasıyla sektör güçlenmeye başlamış, 2021 yılında ise Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası bünyesinde Katılım Bankacılığı Müdürlüğü ve Cumhurbaşkanlığı Yatırım ve Finans Ofisi çatısı altında Katılım Finans Dairesi Başkanlığı kurulmuştur (Çınar,2025).

Bütün bu düzenlemeler ve destekler neticesinde Nisan 2025 itibarıyla Türkiye'de faaliyet gösteren katılım bankalarının sayısı 9'a yükselmiş olmakla birlikte, sektörün toplam bankacılık içindeki payı %8,4 düzeyinde kalmıştır (Çınar,2025). Bu bağlamda, katılım bankacılığının 40 yılı aşkın serüveninde atılan tüm stratejik adımlara rağmen hedeflenen %15'lik pazar payına ulaşamamış olması, üzerinde durulması gereken bir durumdur.

Bu durum, nüfusunun büyük çoğunluğu Müslüman olan Türkiye'de, İslam'ın faizi kesin olarak yasaklamasına rağmen bireylerin önemli bir kısmının finansal işlemlerinde konvansiyonel bankaları tercih ettiğini göstermektedir. Böylelikle toplumun dini inançları ile finansal pratikleri arasında bir farklılık olduğu ortaya çıkmaktadır.

Literatürde katılım bankacılığının gelişimini engelleyen faktörlere ilişkin çalışmalarda, genellikle İslam'a uygun finansal enstrümanların yetersizliği ve katılım bankalarının zamanla konvansiyonel bankalara benzemesi gibi yapısal ve kurumsal nedenler ön plana çıkmaktadır (Canbaz, 2020; Duramaz, 2018; Karagöl vd., 2017).

Diğer taraftan, son yıllarda yapılan çeşitli ampirik çalışmalar, bireylerin katılım bankacılığı tercihlerinde seküler unsurların da belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Hizmet kalitesi, güvenilirlik, personel ilişkileri gibi faktörlerin ön plana çıktığı bu araştırmalarda, dinî hassasiyetlerin bazı örneklemelerde oldukça geri planda kaldığı görülmektedir (Durak vd., 2017; Çakar ve Yıldırım, 2018; Dayı, 2019; Yavuz ve Törenek, 2019; Orhan, 2023).

Bu bağlamda, Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi'nin (CBFO, 2020) yayımladığı raporda da katılım bankacılığı kullanıcılarının sadece %30'unun bu tercihi “faiz hassasiyeti” ile açıkladığı, herhangi bir yatırım aracını faiz gerekçesiyle reddedenlerin

oranının ise %12,5'te kaldığı tespit edilmiştir. Bu bulgular, dindarlığın finansal tercihlere sınırlı düzeyde yansıdığını göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Literatürde, katılım bankalarının arzu edilen ölçüde gelişmemesinin arkasında yatan temel nedeni toplumdaki sekülerleşme eğilimi bağlamında ele alan çalışma sayısı ise son derece sınırlıdır. Bu noktada Asutay (2013), Müslüman bireylerin İslami finans kurumlarını yeterince sahiplenmemesini, dinî değerlerle ekonomik davranışlar arasındaki bir uyumsuzluk olarak nitelendirmekte ve katılım bankalarının arzu edilen ölçüde gelişmemesinin arkasında yatan temel nedenin toplumdaki sekülerleşme eğilimi olabileceğine dikkat çekmektedir. Orhan (2023) ise ülkemizde özellikle son 40-50 yıldır artan finansal kapitalizm gibi hareketlerin kişisel ve kurumsal kâr odaklılığı ve buna bağlı olarak faize olan talebi artırdığını belirtmiştir.

2. 2. Dindarlık Kavramının Kuramsal Çerçevesi

Literatürde dindarlığın tanımına ve ölçümüne dair farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu bağlamda Verbit (1970), dindarlığı sadece bireysel yönelim olarak değil, sosyal etkileşim ve kültürel bağlamla şekillenen bir süreç olarak ele almış ve modeli beş boyutta tanımlamıştır: içerik, sıklık, yoğunluk, merkezîyet ve bilgi. Bu model, daha çok bireylerin dini etkinliklere katılım düzeyine ve dini kimliğin yaşamın merkezine ne ölçüde yerleştiğine odaklanmaktadır.

Cornwall ve arkadaşları (1986) ise dindarlığı üç temel faktör altında sınıflandırmıştır: inanç, bağlılık ve davranış. Bu yaklaşımda bireylerin dinî inançları ile bu inançlara gösterdikleri duygusal bağlılık ve bunlara uygun davranış geliştirme düzeyi ayrı ama birbiriyle ilişkili değişkenler olarak değerlendirilmiştir.

Diğer taraftan Allport'un (1950) geliştirdiği içsel ve dışsal dindarlık ayrımı, bireyin dinî yaşantısını içten gelen bir bağlılıkla mı yoksa daha çok sosyal faydalar veya statü beklentileriyle mi sürdürdüğünü ayırt etmeye yönelik önemli bir çerçeve sunmaktadır.

Glock ise dindarlığı yalnızca bir inanç meselesi olarak değil, aynı zamanda ibadet pratiklerinden duygusal yaşantılara, bilgi düzeyinden gündelik yaşamdaki davranışlara kadar uzanan çok katmanlı bir yapı olarak aşağıdaki beş boyut üzerinden ele almaktadır (Glock, 1972):

- İnanç Boyutu (ing. ideological): Allah, peygamber ve ahiret gibi temel inançlara yönelik kabul.
- İbadet Boyutu (ing. ritualistic): Namaz, oruç gibi dinî ritüellerin uygulanma düzeyi.

- Duygu Boyutu (ing. experiential): Tanrı ile kurulan manevi bağ, vecd hâli, huşu vb.
- Bilgi Boyutu (ing. intellectual): Dini bilgilere ve kavramlara dair bilişsel düzey.
- Etki Boyutu (ing. consequential): Dinin bireyin ahlaki ve toplumsal davranışlarına etkisi (örneğin faizden kaçınma, dürüstlük, yardımseverlik).

Dindarlığı tanımlamaya yönelik bu modellerin her biri farklı araştırma türleri için değerli olsa da bu çalışmanın bağlamı ve veri yapısı gereği, daha kapsayıcı, davranışa dönük ve kodlanabilir bir yaklaşım olarak Glock'un (1972) geliştirdiği beş boyutlu dindarlık modeli tercih edilmiştir. Glock'un modeli hem içerik analizine uygun kodlanabilir yapısı hem de dindarlığın çok boyutlu doğasını ampirik olarak değerlendirmeye olanak tanınması nedeniyle bu çalışmanın kuramsal dayanağını oluşturmaktadır.

Bu bağlamda, çalışmanın veri kaynağını oluşturan yüksek lisans ve doktora tezlerinde yer alan Allah'a inanma ile ilgili bulgular "inanç boyutu", namaz ve oruç ile ilgili bulgular "ibadet boyutu" ve faiz hassasiyeti ile ilgili bulgular ise "etki boyutu" nun göstergesi olarak kabul edilmiştir. Diğer boyutlar (duygu ve bilgi) ise çalışmanın kapsamı dışında bırakılmış olup, gelecekte yapılacak araştırmalar için ayrı bir inceleme konusu olarak değerlendirilebilir.

2. 3. Sekülerlik Kavramının Kuramsal Çerçevesi

Sekülerleşme kavramı dindarlığın toplumdaki etkisini ve varlığını zamanla kaybedeceğini savunmaktadır. Bu kavramı ilk kez ortaya atan Weber, ilahi otoritenin sosyal eylem için kesin bilgi sağlama noktasındaki güvenilirliğini geçmişe oranla kaybettiğini ve pratik ekonomik faktörlerin bilginin değerini belirlemede giderek artan bir rol oynamaya başladığını savunmuştur. Sekülerleşme kavramı 1950'lere kadar Amerikan sosyoloji literatüründe önemli bir yer bulamamış ancak 1970'lerden itibaren önemli bir olgu haline gelmiştir. Bryan Wilson, Peter Berger, Thomas Luckmann ve Karel Dobbelaere kavramın başlıca savunucuları olmuş ve dinin insan hayatındaki etkisini zamanla kaybedeceğini ileri sürmüşlerdir (Swatos ve Christiano, 1999).

Söz konusu sosyologlar hem sekülerleşmeyi tanımlamış hem de toplumdaki sekülerleşme sürecine ilişkin teoriler geliştirmiştir. Bu alandaki önemli sosyologlardan biri olan Wilson, sekülerleşmeyi dinin sosyal, kurumsal ve bireysel alanlardaki etkisini kaybetmesi olarak tanımlamış ve bireysel sekülerleşmeyi bireyin dindarlığını dinî otoritelerin etkisi olmadan geliştirmesi olarak ifade etmiştir (Dobbelaere, 2006). Wilson (1976)'a göre bireylerin sekülerleşme süreci, yaşadıkları yerel küçük topluluklardan

daha kompleks ve büyük toplumların yer aldığı şehirlere göç etmeleri ve teknoloji ile tanışmaları ile hızlanmaktadır.

Dobbelaere (1999) ise eğitimin ve medyanın sekülerleşme üzerindeki etkisine dikkat çekmiştir. Dobbelaere, dinî ideolojinin etkisinden kurtularak bilimsel ve teknik bilgiyi içeren bir metodoloji benimsenmesi durumunda eğitimin sekülerleşmeye neden olacağını belirtmiştir. Medyanın ise dinî otoritelere karşı olumsuz haberlere yer vermesi ve çeşitli haber mecralarında din adamlarına ve dine yönelik tartışmaların yer almasının bireylerin iç dünyasında dine karşı şüpheler ortaya çıkaracağını bu şüphelerin ise zamanla davranışlarda manifestoya ve sekülerleşmeye neden olacağını savunmuştur. Dobbelaere, yeni kuşakların din konusunda henüz yerleşmiş köklü alışkanlıklarının olmamasının bu değişimin onlarda eski kuşaklara oranla daha fazla etki göstermesine neden olacağını ve böylelikle geleneksel dinin her yeni kuşakta bir önceki kuşağa göre kademeli olarak azaltacağını ileri sürmüştür (Dobbelaere, 1999).

Dobbelaere ve Wilson gibi klasik sekülerleşme teorisyenlerinin dinin toplumdaki etkisinin zamanla azalacağını savunmasına karşın Hadden, Warner, Stark ve Bainbridge başta olmak üzere birçok sosyal bilimci geleneksel sekülerleşme teorisine karşı çıkarak teorinin aksine toplumda dinin var olmaya devam edeceğini belirtmişlerdir. Başlangıçta geleneksel sekülerleşme teorisinin savunucularından biri olan Peter Berger de zamanla teoriyi terk etmiş ve eleştirenler arasında yerini almıştır. Berger'e göre sosyal gerçekleri göz ardı eden teori, eğitilmiş ve elit kesimi temsil etmekten öteye geçememiştir (Bhatia, 2013).

Casanova ise daha farklı bir perspektiften konuya yaklaşmış ve toplumda din ve sekülerleşmenin birlikte var olabileceğini savunmuştur. Casanova'ya göre sekülerlikle din arasındaki sınırlar keskin değildir. Özellikle Avrupa'da sekülerliğin nerede bittiği ve dinin nerede başladığı net değildir (Casanova, 2006). Bu yaklaşım, "post-seküler toplum" tartışmalarıyla birlikte dinin kamusal alanda yeni biçimlerde görünür hâle gelebileceğini öne süren Habermas (2008) ve Taylor (2007) gibi düşünürlerin görüşleriyle de desteklenmektedir.

Türkiye bağlamında ise sekülerleşme, özellikle kentleşme, eğitim, genç kuşakların dinî pratiklere yaklaşımı ve ekonomik tercihler üzerinden tartışan Ertit (2020) sekülerleşmeyi "bireylerin dinî pratiklerini yerine getirme ve emirlerine uyma eğilimindeki azalma" şeklinde tanımlamıştır. Bu bağlamda araştırma kapsamında sekülerleşme kavramı için Ertit (2020)'nin tanımı dikkate alınmıştır.

3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu araştırma, nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde doküman incelemesi ve içerik analizi yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmada 2015–2025 yılları arasında Türkiye’de hazırlanmış yüksek lisans ve doktora tezlerinden elde edilen bulgular incelenmiş ve sistematik biçimde kodlanmıştır.

Kuramsal temel olarak ise Glock’un (1972) dindarlık modeli ve sekülerleşme teorisi esas alınmıştır. Glock’un modeli, inanç, ibadet ve etki (faizden kaçınma) boyutları üzerinden tez bulgularının sınıflandırılmasına imkân tanımaktadır. Sekülerleşme teorisi ise, modernleşme ve kentleşmenin dinî pratikler üzerindeki etkilerini açıklayan Wilson (1976) ve Dobbelaere (2006), din ve seküler pratiklerin aynı toplumsal bağlamda bir arada var olabileceğini savunan Casanova (2006) ve Türkiye özelinde gündelik yaşam ve ekonomik tercihlerde dinin belirleyiciliğinin azaldığını ortaya koyan Ertit’in (2020) yaklaşımlarıyla çalışmanın yorumlayıcı çerçevesini oluşturmuştur.

3. 1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Türkiye’de 1 Ocak 2015 – 6 Haziran 2025 tarihleri arasında hazırlanmış ve Ulusal Tez Merkezi’nde kayıtlı olan dindarlık ve katılım bankacılığına ilişkin yüksek lisans ve doktora tezleri oluşturmaktadır. Evreni oluşturan 1556 tez arasından yalnızca araştırma problemine doğrudan yanıt veren, dindarlık boyutunu ele alan 10 tez ve katılım bankacılığı tercihlerine odaklanan 9 tez örnekleme dahil edilmiştir. Ölçüt örnekleme yaklaşımında amaç genellemeler yapmak değil, araştırma sorularına odaklı derinlemesine analiz gerçekleştirmektir. Bu nedenle örneklem büyüklüğü sınırlı tutulmuş ancak içerik açısından zengin ve çalışmanın amacına uygun verilerle analiz gerçekleştirilmiştir.

3. 2. Örneklem ve Veri Toplama Süreci

Bu çalışmada kullanılan örnekleme yaklaşımı, amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örneklemedir. Ölçüt örnekleme, nitel araştırmalarda sıkça kullanılan amaçlı örnekleme yöntemlerinden biridir. Bu yaklaşımda, önceden tanımlanmış kriterleri karşılayan örneklem birimleri seçilerek araştırma sorusuna en uygun veriler elde edilmeye çalışılır (Baltacı, 2018; Palinkas vd., 2015).

Genel Kriterler:

Araştırmaya dahil edilecek çalışmalar için şu ölçütler belirlenmiştir:

- Nicel araştırma niteliğinde olması,

- Araştırma evreninin Türkiye’de yaşayan bireylerden oluşması ve belirli bir cinsiyet, meslek grubu, siyasi topluluk veya benzeri homojen gruplarla sınırlı olmaması,
- Katılımcıların 18 yaş ve üzeri olması,
- Örneklem büyüklüğünün en az 384 kişi olması,
- 1 Ocak 2015 – 6 Haziran 2025 tarihleri arasında sorgulama yapılmıştır
- Veri doygunluğu ise belirlenen ölçütlere uyan tüm tezlerin analize dâhil edilmesiyle sağlanmıştır. Bu bağlamda ilgili tarih aralığında Ulusal Tez Merkezi’nde kayıtlı tezler arasından tanımlanan kriterleri karşılayan bütün çalışmalar incelenmiş; kapsam dâhilindeki veri setinin tamamına ulaşılmıştır. Dolayısıyla veri doygunluğu, yeni veri eklenmesiyle değil, araştırma evreninde ölçütleri karşılayan tüm belgelerin sistematik olarak analiz edilmesiyle gerçekleştirilmiştir.
- Veri analizi sürecinde açık ve tematik kodlama teknikleri bir arada kullanılmıştır. Öncelikle tezlerde yer alan bulgular açık kodlama yöntemiyle serbest biçimde kodlanmış, ardından benzer temalar gruplandırılarak tematik çerçeve oluşturulmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2018)
- Kodlamaların güvenilirliği, kodlama sürecinin farklı zamanlarda tekrarlanması ve temalar arası tutarlılığın karşılaştırılması yoluyla sağlanmıştır.

Dindarlık Üzerine Tezler:

Öncelikle Ulusal Tez Merkezi detaylı tarama sayfasında 2015–2025 yıl aralığı için “özet” arama alanına “dindarlık” anahtar kelimesi yazılarak filtreleme yapılmış ve toplam 804 tez listelenmiştir. Bu tezlerin tamamı incelemeye tabi tutulmuştur.

- Elenme kriterleri: Nicel nitelikte olmayan tezler, evren ve örneklem koşullarına uygun olmayan tezler.
- Seçim kriterleri: Nicel araştırmalar arasından, bulgularında “Allah inancı”, “oruç tutma”, “beş vakit namaz kılma/ibadet etme sıklığı” ve “faizli kredi kullanma hassasiyeti” göstergelerinden en az ikisine birlikte yer veren tezler seçilmiştir.

Bu süreç sonunda 10 tez araştırma kapsamına dahil edilmiştir (Bkz. Tablo 1).

Katılım Bankacılığı Üzerine Tezler:

Ulusal Tez Merkezi detaylı tarama sayfasında yıl aralığı 2015–2025 olarak belirlenmiş, “özet” arama alanına “katılım banka” anahtar kelimeleri yazılarak

filtreleme yapılmış ve toplam 752 tez listelenmiştir. Bu tezlerin tamamı detaylı incelemeye tabi tutulmuştur.

- Elenme kriterleri: Katılım bankacılığı tercih nedenini araştırmayan tezler, nicel nitelikte olmayan tezler, evren ve örneklem koşullarına uygun olmayan çalışmalar, faiz hassasiyeti veya dinî hassasiyetlerin etkisine dair istatistiki veri sunmayan tezler.

Bu seçim süreci sonunda 9 tez araştırma kapsamına alınmıştır (Bkz. Tablo 2).

Sonuç olarak çalışmanın veri seti, dindarlık üzerine 10 tez ve katılım bankacılığı üzerine 9 tez olmak üzere toplam 19 tezdendir. Sayının görece sınırlı kalması, ölçüt örnekleme yaklaşımının doğasından kaynaklanmaktadır. Nitel araştırmalarda ölçüt örnekleme amacı, geniş bir evreni temsil etmekten ziyade, araştırma problemini doğrudan karşılayan ve belirlenen kriterlere uygun birimlerden derinlemesine veri elde etmektir (Baltacı, 2018; Palinkas vd., 2015). Bu çerçevede örneklem büyüklüğü, çalışmanın odaklandığı araştırma sorularına en uygun tezlerle sınırlandırılmış; analizlerde çeşitlilik sağlansa da bulguların doğrudan genellenmesinden çok, anlamlı eğilimleri ortaya koymaya katkı sunması hedeflenmiştir.

3. 3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmada yalnızca Türkiye’de yapılmış yüksek lisans ve doktora tezlerinden elde edilen veriler analiz edilmiştir. Bu tercih, ampirik verilerin doğrudan akademik kaynaklardan elde edilmesini sağlayarak çalışmanın özgünlüğünü ve literatüre katkısını artırmaktadır. Ancak tezler arasında farklı örneklem yapıları (örneğin; şehir/ilçe düzeyi, genç/orta yaş grupları), farklı veri toplama yöntemleri (örneğin; sıklık ölçekleri, ikili yanıt seçenekleri), farklı ölçek türleri ve araştırma dönemleri gibi değişkenler yer aldığından, oranların doğrudan karşılaştırılabilirliği sınırlı olabilmektedir.

İncelenen tezlerin 2015–2025 yılları arasında farklı dönemlerde hazırlanmış olması, araştırma sonuçlarının zaman içerisindeki toplumsal ve ekonomik değişimleri yansıtmaları bakımından önemli bir avantaj sağlamaktadır. Bununla birlikte, her bir tezin kendi döneminin ekonomik koşulları, faiz politikaları, siyasi atmosferi ve toplumsal değer ikliminden etkilenmiş olabileceği göz önüne alındığında, veriler arasında zaman ve bağlama bağlı kısmi varyanslar — yani dönemsel farklılıklardan kaynaklanan anlamlı ancak sınırlı ölçüde değişimler — ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle, bulguların değerlendirilmesi sürecinde veriler kendi tarihsel bağlamı içinde ele alınmış ve sonuçlara ilişkin genellemeler temkinli biçimde yapılmıştır.

Ayrıca, bazı tezlerde inanç veya faiz hassasiyetine dair verilerin eksik oluşu, araştırmalar arası yöntemsel farklılıkların bir sonucu olarak değerlendirilmiş ve bulgular

yorumlanırken bu durum da dikkate alınmıştır. Bu durum, çalışmanın bulgularına yönelik genellemeleri ihtiyatla yapmayı gerektirse de Türkiye'deki akademik üretim üzerinden anlamlı eğilimleri ortaya koyma açısından önemli bir imkân sunmaktadır.

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Bu bölümde araştırma kapsamında elde edilen bulgular iki tablo hâlinde sunulmuştur. Bu bağlamda Tablo 1, toplumdaki inanç düzeyi, dindarlık düzeyi ve dini pratikleri yerine getirme oranlarını bir arada sunmaktadır.

Başlık	Evren ve Örneklem	Allah İnancı	Beş Vakit Namaz Kılma/ İbadet Etme Sıklığı	Faizli Kredi Kullanma Hassasiyeti	Kaynak
Batıl inanç, kaygı ve dindarlık ilişkisinin bazı değişkenler açısından incelenmesi (İnönü Üniversitesi örneği)	İnönü Üniversitesi / 450 öğrenci	%97,1	%57,8	Belirtilmemiş	Çelik (2025)
Sosyal davranış özelliklerinin dindarlık eğilimiyle ilişkisi	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi/ 752 öğrenci	Belirtilmemiş	%53,06	Belirtilmemiş	Kartopu 2023
Sosyal bütünleşme bağlamında Şırnak'ta dini hayat	Şırnak/ 1299 kişi	%99,2	%78,5	Belirtilmemiş	Bayram 2022
Dindarlık eğiliminin narsist, makyavelist ve psikopatik kişilik özellikleri ile ilişkisi: Malatya örneği	Malatya ili Yeşilyurt ve Battalgazi / 405 kişi	%81,4	%78	Belirtilmemiş	Akın 2021
Kastamonu'da Dini Hayat	Kastamonu/ 1153 kişi	%99	%47,6	%55,0	Korkmaz (2020)
Daday'da Dini Hayat	Kastamonu Daday / 400 kişi	%99,5	%59,7	%56,3	Yıldırım (2020)
Oğuz Eli'nde Dini Hayat	Gaziantep Oğuzeli/ 386 kişi	%99,5	%32,6	Belirtilmemiş	Erman (2020)
Üniversite Gençliğinin Dini Hayatının Sosyolojik Açıdan İncelenmesi: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Örneği	Kahramanmaraş Üniversite / 500 öğrenci	Belirtilmemiş	%49,6	Belirtilmemiş	Yürürdurmaz (2019)

Türkiye’de Üniversite Öğrencilerinin Din, Dindarlık ve Dinler Hakkındaki Bilgilerinin Değerlendirilmesi	Türkiye/ 398 Üniversite öğrencisi	Belirtilmemiş	%30,9	Belirtilmemiş	Dağ (2019)
Orta Yaş Dönemi Bireylerde Dindarlık-Mutluluk İlişkisi: Denizli Örneği	Denizli, İl merkezi/ 40-60 yaş arası 384 kişi	%100	%72,1	Belirtilmemiş	(Sevindik, 2015)

Tablo 1: Toplumda Allah İnancı, Dindarlık ve Dini Pratikleri Yerine Getirme Oranları

Kaynak: İlgili tezlerden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

4. 1. Dindarlık İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi

Tablo 1’deki bulgular inanç boyutu açısından incelendiğinde, Allah inancına dair bulguların yer aldığı 7 araştırmadan 6’sında katılımcıların inanç düzeyinin %97-%100 aralığında olduğu görülmektedir. En düşük oranın ise %81 gibi yine son derece yüksek bir seviyede olduğu görülmektedir. Bu da dindarlığın inanç boyutunun ülkemizde yüksek olduğunu göstermektedir.

İbadet boyutu açısından ise Tablo 1’deki namaz ibadetine ilişkin bulgular dikkate alınmıştır. Buna göre beş vakit namaz ibadetinin yerine getirilme oranına yer veren 10 araştırmadan 7’sinde bu oranın %30 ila %58 aralığında seyrettiği, yalnızca 3 araştırmada %72-%78 aralığında seyrettiği görülmektedir. Bu durum ise ülkemizde dindarlığın ibadet boyutunun yerine getirilme oranının inanç boyutundan daha düşük olduğunu göstermektedir.

Bu bulgular, literatürdeki çeşitli çalışmalarla örtüşmektedir. MAK Danışmanlık’ın (2018) 30 büyükşehirde 5400 kişiyle yaptığı araştırma sonuçları, toplumun %86’sının Allah’ın varlığına ve birliğine inandığını buna karşın sadece %22’sinin beş vakit namaz kıldığını ortaya koymuştur. Optimar’ın 2019 yılında yaptığı araştırmada ise Allah inancı %94,3 olarak gözlenirken, düzenli namaz kıldığını belirtenlerin oranı %39,1’de kalmıştır (Sputniknews, 2019). Benzer şekilde Nişancı (2023)’ün Türkiye genelinde 1942 kişiyle yürüttüğü araştırmada da katılımcıların %85,7’si Allah’a şüphesiz olarak inandığını ifade ederken ancak yalnızca %39’u “sık sık” veya “her zaman” namaz kıldığını belirtmiştir. Bu sonuçlar, ülkemizde dindarlığın inanç boyutunun yüksekliğine rağmen ibadet boyutunun daha düşük seviyelerde gerçekleştiğini desteklemektedir.

Tablo 1’de yer alan bireylerin faiz konusundaki hassasiyetine ilişkin bulgular ise dindarlığın etki boyutunun anlaşılması açısından önemlidir. Bu noktada öncelikle

tabloda yer alan 10 araştırmadan yalnızca 2'sinde bu veriye yer verilmiş olması ülkemizde faiz hassasiyetinin dindarlık ile olan ilişkisinin yeterince ele alınmadığını göstermesi açısından son derece önemlidir. Bununla birlikte bu veriye yer veren iki araştırmada da görüleceği üzere Allah inancı son derece yüksek olmasına rağmen inancın günlük yaşamdaki etkisini gösteren faizden uzak durma oranının yalnızca %55'ler civarında olduğu görülmektedir.

Başlık	Araştırma Evreni / Örneklem	Tercih Nedeni	Dindarlık Etkisi Düzeyi	Kaynak
Katılım Bankacılığı Müşterilerinin Tercih ve Tutumlarının Belirleyicileri: Ankara İli Örneği	Ankara/ 507 kişi	Faiz Hassasiyeti: İlk 3 neden arasına giremedi	Düşük	Bülte (2024)
Üniversite öğrencilerinin katılım bankacılığı algısı üzerine bir alan araştırması	Bilecik Üniversitesi/ 775 kişi	Dini Hassasiyetler: %19	Düşük	Özenli (2024)
Bireysel Müşterilerin Fon Kullanımında Katılım Bankalarını Tercih Etme Nedenleri Üzerine Şanlıurfa İlinde Bir Araştırma	Şanlıurfa / 410 kişi	Faiz Hassasiyeti: %86,1	Yüksek	Ayata (2023)
Katılım Bankalarında Müşteri Algısı Üzerine Bir Araştırma: Aksaray İlinde Bir Uygulama	Aksaray/ 415 kişi	Dini Hassasiyetler: İlk 3 neden arasına giremedi	Düşük	Sert (2020)
Katılım Bankalarını Tercih Eden Müşterilerin Farkındalık Düzeyinin Tespiti Bingöl İli Örneği	Bingöl/ 385 kişi	Faiz Hassasiyeti: %91,7	Yüksek	Kayantaş (2020)
Katılım Bankalarının Finans Sektöründeki Yeri: Iğdır Üniversitesi Öğrencilerinin Katılım Bankası Algısı Üzerine Bir Araştırma	Iğdır Üniversitesi/ 531 kişi	Dini Hassasiyetler: %27,9	Düşük	Takur (2019)
Katılım Bankalarında Müşteri Tercihlerini Belirleyen Faktörler: Trabzon İlindeki Katılım Bankaları Müşterileri Üzerine Bir Araştırma	Trabzon/ 394 kişi	Faiz Hassasiyeti: %55,6	Orta	Kara (2019)
Katılım bankacılığının algılanmasında işleyiş sisteminin etkisi	Isparta/ 425 kişi	Faiz Hassasiyeti: %86	Yüksek	Gelir (2016)
Bireysel Müşterilerin Katılım Bankacılığını Tercih Etmesini Etkileyen Faktörler	İstanbul/ 423 kişi	Dini Hassasiyetler: İkinci sıradadır.	Orta	Anaç (2015)

Tablo 2: Katılım Bankacılığı Tercih Nedenlerine Dindarlık Etki Düzeyi

Kaynak: İlgili tezlerden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Dindarlığın etki boyutuna ilişkin diğer bulgular ise katılım bankalarının tercih nedenleri üzerinden Tablo 2’de paylaşılmıştır. İlgili tabloda, bireylerin katılım bankalarını tercih etme nedenleri arasında dini hassasiyetler veya spesifik olarak faiz hassasiyetinin etkisine yer veren araştırmaların bulguları yer almaktadır. Tabloda görüldüğü üzere 9 araştırmadan 6’sında dindarlığın katılım bankacılığını tercihi üzerindeki etkisinin düşük veya orta seviyede olduğu yalnızca 3’ünde yüksek oranda etkili olduğu görülmektedir.

Katılım bankacılığı tercih nedenlerinde dindarlığın etkisinin düşük veya orta olduğuna dair bulgular literatürdeki birçok çalışma ile de uyumludur. Durak ve diğerlerinin (2017) Düzce, Bolu ve Zonguldak’ta yaptığı araştırmada katılım bankacılığı tercihinde imaj ve güven faktörü bağlamında ilk üç etkenin şube personeli ile yakın ilişkiler, insana saygı ve hürmet, samimi ve yardım sever personel olduğunu buna karşın dini hassasiyetlerin ise en son sırada yer aldığını ortaya koymuştur. Çakar ve Yıldırım (2018) ise Çorum’daki KOBİ’lerde hizmet kalitesinin katılım bankacılığını kullanma niyeti üzerinde en önemli faktör olduğunu, dini hassasiyetlerin ise anlamlı bir etkiye sahip olmadığını ortaya koymuştur. CBFO (2020)’nin raporunda, katılım bankacılığı kullanıcılarının yalnızca %30’unun tercihini faiz hassasiyeti ile açıkladığı, herhangi bir yatırım aracını faiz gerekçesiyle reddedenlerin ise %12,5’te kaldığı belirtilmiştir. Ahmetoğulları (2021)’in İstanbul’da yaptığı çalışmada ise dindarlığın satın alma davranışı üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunmadığını, tercihlerin daha çok faydacılık algısına dayandığını göstermiştir.

Diğer taraftan araştırma kapsamında Şanlıurfa ve Bitlis gibi şehirlerde katılım bankacılığı tercihlerinde dindarlığın etkisinin yüksek çıkması da literatür ile uyumludur. İşgör ve Tatlı (2020) Malatya, Elâzığ, Bingöl ve Tunceli illerinden oluşan TRB1 bölgesinde yürüttükleri çalışmada, katılım bankalarının İslam’a uygun olmayan ürünler sunması halinde müşterilerin %96’sının bankadan çekileceğini ifade ettiğini rapor etmişlerdir. Platin (2022)’nin 7 bölgede 770 katılımcıyla gerçekleştirdiği araştırmada ise katılım bankacılığını tercih edenlerin en önemli gerekçesinin faizsiz bankacılık hizmetleri olduğunu, bunu dini hassasiyetler ve düşük işlem maliyetlerinin izlediğini tespit etmişlerdir.

Bu durum bulguların bağlamsal niteliğini ortaya koymaktadır. Özellikle TRB1 bölgesi gibi dindarlık düzeyinin yüksek olduğu bölgelerde yürütülen araştırmalarda dini hassasiyetlerin belirginleşmesi beklenen bir durumdur. Ayrıca araştırma sorularının çerçevesi (örneğin “İslam’a uygun olmayan ürün ve hizmet” gibi doğrudan dini referans içeren ifadeler) katılımcıların dini yönelimlerini daha güçlü biçimde yansıtmalarına neden olabilmektedir. Bu da dindarlığın etki boyutunun

mutlak değil, bölgesel, ekonomik ve metodolojik koşullara bağlı olarak farklılaşabileceğini göstermektedir.

4. 2. Kentleşme ve Genç Kuşaklara İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Tablolarda görüldüğü üzere, kentleşme düzeyi yüksek bölgelerde ibadet ve faiz hassasiyetine ilişkin oranlar belirgin biçimde düşmektedir. Örneğin Kastamonu'nun Daday ilçesinde namaz kılma oranı %59.7 iken Kastamonu şehir merkezinde yapılan araştırmada oran %47,6'ya gerilemiştir. Bu durum büyükşehirlerde dinî pratiklerin daha düşük düzeyde yaşandığını göstermektedir. Katılım Bankacılığı tercih nedenleri arasında ise dinî etkinin en yüksek olduğu iller Şanlıurfa, Bingöl olurken Ankara, İstanbul, Bilecik ve Trabzon gibi kentleşme seviyesi yüksek şehirlerde ise düşük veya orta çıkmıştır. Bu desen, Wilson'un (1976) kentleşme ve modernleşmenin sekülerleşme sürecini hızlandırdığı yönündeki tespitiyle uyumludur. Benzer şekilde Ertit (2020)'nin, Türkiye'de büyükşehirlerde yaşayan bireylerin gündelik pratiklerinde dinin etkisinin zayıfladığına dair bulguları ile örtüşmektedir.

Genç kuşaklara ilişkin bulgular da dikkat çekicidir. Üniversite öğrencileri arasında dinî hassasiyetin katılım bankacılığı tercihlerinde %19–27,9 bandında kaldığı bu grubun tercihlerinde dinî motivasyonların görece zayıf olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca bazı öğrenci örneklemelerinde namaz kılma oranının %30'lara kadar düşmesi gençlerin dindarlık pratiklerinde daha seküler davranışlar sergilediğini göstermektedir. Bu sonuçlar, literatürde genç kuşakların dinî kimliği korumakla birlikte dinî pratikleri uygulama noktasında sekülerleşmeye yöneldiğini ileri süren bulgularla (Casanova, 2006; Ertit, 2020) paralellik taşımaktadır. Dolayısıyla tablolar hem kentleşmenin hem de kuşak farklılıklarının katılım bankacılığı tercihlerinde sekülerleşme eğilimlerini güçlendiren iki önemli faktör olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Bu çalışmadan elde edilen bulgular ile literatürdeki araştırmalar birlikte değerlendirildiğinde Türkiye'de dindarlığın inanç boyutunun güçlü, ancak ibadet ve özellikle etki boyutlarının görece zayıf olduğu söylenebilir. Bu durum ise Türkiye'de sekülerleşmenin özellikle gündelik pratiklerde ve ekonomik tercihlerde kendini gösterdiğini ortaya koymaktadır. Söz konusu sekülerlik ülkemizde katılım bankacılığı tercihlerinde de etkisini göstermiş ve araştırma sonuçlarından görüleceği üzere dinî hassasiyetler katılım bankacılığının tercih edilmesinde belirli bir rol oynamakla birlikte, hizmet kalitesi, güven, faydacılık ve ekonomik gerekçeler çoğu zaman daha baskın hâle gelmektedir.

Bu karşılaştırmalar, araştırmanın temel bulgusunu güçlendirmektedir: Türkiye’de bireyler dinî kimliklerini korumakta, ancak ekonomik tercihlerinde sekülerleşme eğilimleri sergilemektedir. Bu nedenle kurumların, faizsiz finans talebinin oluşmasına katkı sağlayacak stratejiler geliştirmeleri gerekmektedir. Özellikle bireylere konvansiyonel bankacılığa gerçek bir alternatif sunduğunu gösterecek güçlü gerekçeler sunulması ve sistemin güven, hizmet kalitesi ile toplumsal fayda gibi çok boyutlu unsurlarla desteklenmesi önem taşımaktadır. Araştırma bulguları ışığında, katılım bankacılığı talebinin güçlendirilmesine yönelik öneriler aşağıda sıralanmıştır.

- *Faizsiz finans farkındalığını artırma:* Bulgular, toplumda faiz hassasiyetinin beklendiği kadar güçlü olmadığını göstermektedir. Katılım bankaları, faizsiz finans sisteminin farkındalığını artıracak eğitim ve bilinçlendirme programları geliştirmelidir. Ayrıca, bu sistemi yalnızca dini motivasyonlarla değil; finansal çeşitlilik ve reel sektöre katkı açısından da önemli bir alternatif olarak vurgulayan tanıtım çalışmaları yürütmelidir.
- *Genç kuşaklara odaklanma:* Üniversite öğrencileri ve genç kuşaklarda dindarlığın etki boyutunun zayıf olduğu gözlenmiştir. Bu nedenle genç kuşakların değerleri, alışkanlıkları ve beklentilerine hitap eden stratejiler geliştirilmelidir.
 - Lise ve üniversitelerde gençlere, faizsiz finansın nasıl işlediğini eğlenceli ve uygulamalı deneyimle öğretmenin yollar aranmalı, oyunlaştırılmış uygulamalar veya mobil eğitimler gibi yenilikçi yollar kullanılmalıdır.
 - “Faizsiz finans nedir?” gibi ağır başlıklar yerine hikâyeleştirilmiş, kısa videolar kullanılması, katılım bankalarının kendi sosyal medya ve dijital içerik üretimleri yanında sosyal medya fenomenleri ile yapılacak iş birlikleri ile de gençlere ulaşması gerekmektedir.
- *Sektör koordinasyonu:* Katılım bankalarının bireysel çabalarının yanı sıra sektörel düzeyde koordinasyona ihtiyaç vardır. Bu bağlamda, TKBB’nin hazırladığı strateji belgeleri, Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi’nin yayımladığı Katılım Finans Strateji Belgesi (2022–2025) ve BDDK–TKBB iş birliğiyle düzenlenen çalıştaylar, sektörün tanıtım ve farkındalık ihtiyacını ortaya koymuştur. Ancak bu girişimler daha çok stratejik öneri veya sınırlı etkinlik düzeyinde kalmıştır. Dolayısıyla, katılım bankalarının ortak bir marka imajı ve tanıtım kampanyası geliştirmesi; TKBB, Katılım Finans Dairesi ve ilgili kamu otoritelerinin koordinasyonu ile süreklilik arz eden kurumsal iletişim mekanizmalarının oluşturulması önem taşımaktadır.

Bu çalışma, Türkiye’de dindarlığın inanç boyutunun güçlü bir şekilde varlığını sürdürmesine karşın, ibadet ve özellikle faizden kaçınma gibi davranışsal boyutlarda sekülerleşme eğilimlerinin belirginleştiğini ortaya koymuştur. Katılım bankacılığı tercihlerinde dinî hassasiyetler önemli olmakla birlikte, geniş müşteri kitlesine ulaşabilmek için tek başına yeterli olmamaktadır. Bu bağlamda katılım bankalarının, güven, hizmet kalitesi, teknolojik altyapı ve toplumsal fayda gibi çok boyutlu unsurları dikkate alan stratejiler geliştirmeleri gerekmektedir. Çalışma bu yönüyle, hem dindarlık–sekülerleşme ilişkisine dair kuramsal literatüre katkı sağlamakta hem de sektörün gelişimine yönelik uygulamaya dönük çıkarımlar sunmaktadır.

Bu bağlamda çalışmanın bulguları, gelecekte yapılacak araştırmalara çeşitli açılardan ışık tutmaktadır. Öncelikle, nitel içerik analizine dayalı bu çalışmanın bulgularının geniş ölçekli nicel anketler ya da karma yöntemlerle test edilmesi, sonuçların genellenebilirliğini artıracaktır. Ayrıca, Türkiye’deki bulguların Malezya ve Endonezya gibi İslami finansın güçlü biçimde geliştiği ülkelerle karşılaştırılması, hem dindarlık-sekülerleşme tartışmalarına hem de katılım bankacılığı literatürüne önemli katkılar sağlayabilir. Bunun yanı sıra, özellikle Z kuşağı ve kentleşmiş bölgelerde yaşayan bireylerin faizsiz finans algılarının ayrı bir inceleme konusu yapılması, kuşaklar arası farklılaşmaların daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Hakem Değerlendirmesi

Dış bağımsız

Yazarların Katkısı

Bu çalışmada yer alan tüm başlıklar tek yazara aittir.

Çıkar Çatışması

Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

KAYNAKÇA

Ahmetoğulları, K. (2021). Faizsiz finansal ürünleri satın alma davranışının öncülleri: gerekçeli eylem kuramına dayalı uygulamalı bir çalışma, *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(3), s. 707-731, <https://doi.org/10.11616/asbi.954678>.

Aslan Akın, N. (2021). *Dindarlık eğiliminin narsist, makyavelist ve psikopatik kişilik özellikleri ile ilişkisi: Malatya örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.

Allport, G. W. (1950). *The individual and his religion: A psychological interpretation*. New York: Macmillan.

Anaç, T. (2015). *Bireysel müşterilerin katılım bankacılığını tercih etmesini etkileyen faktörler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Türk Hava Kurumu Üniversitesi, Ankara.

Asutay, M. (2013). The development of Islamic banking in Turkey: regulation, performance and political economy. *Islamic Finance in Europe: Towards a Plural Financial System*, 213-227. doi:10.4337/9781781002513.00026

Ayata, K. (2023). *Bireysel müşterilerin fon kullanımında katılım bankalarını tercih etme nedenleri üzerine Şanlıurfa ilinde bir araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Harran Üniversitesi, Harran.

Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 231–274.

Bayram, K. (2022). *Sosyal bütünleşme bağlamında Şırnak'ta dini hayat* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Bhatia, M. (2013). Secularism and secularisation: A bibliographical essay. *Economic and Political Weekly*, 48(50), 103–110.

Brown, J. R. (2015). Secularism, Sharia, and the Turkish financial markets. *Brooklyn Journal of International Law*, 40(2), 408–463.

Bülte, Ö. (2024). *Katılım bankacılığı müşterilerinin tercih ve tutumlarının belirleyicileri: Ankara ili örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.

Canbaz, M. F. (2020). İslam iktisadı ve finansında temel sorunlar. *Kocatepe İİBF Dergisi*, 22(2), 244–257.

Casanova, J. (2006). Rethinking secularization: A global comparative perspective. *The Hedgehog Review*, 8(1–2), 7–22.

Çakar, R., & Yıldırım, İ. (2018). Perspectives of SMEs on Islamic banking practices: A study on the assessment of investment financing and business savings.

Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi, 4(3), 50–61. <https://doi.org/10.25272/ijisef.418224>

Çelik, H. (2025). *Batıl inanç, kaygı ve dindarlık ilişkisinin bazı değişkenler açısından incelenmesi (İnönü Üniversitesi örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.

Çınar, F. E. (2025, 16 Temmuz). *Financial performance of the participation banking sector. Türkiye Katılım Bankaları Birliği*. <https://tkbb.org.tr/haberler/turkiye-katilim-bankaciligi-sektorunun-finansal-performansi>

Cornwall, M., Albrecht, S. L., Cunningham, P. H., & Pitcher, B. L. (1986). The dimensions of religiosity: A conceptual model with an empirical test. *Review of Religious Research*, 27(3), 226–244.

Dağ, K. (2019). *Türkiye’de üniversite öğrencilerinin din, dindarlık ve dinler hakkındaki bilgilerinin değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.

Danışman, A. N. (2023). *Sosyal davranış özelliklerinin dindarlık eğilimiyle ilişkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.

Dayı, F. (2019). Katılım bankacılığının tercih nedenlerinin sadakat ve güven üzerindeki etkisi: Türkiye örneği. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 54(4), 1788–1806.

Dobbelaere, K. (1999). Towards an integrated perspective of the processes related to the descriptive concept of secularization. *Sociology of Religion*, 60(3), 229–247.

Dobbelaere, K. (2006). Bryan Wilson’s contributions to the study of secularization. *Social Compass*, 53(2), 141–146. <https://doi.org/10.1177/0037768606064293>

Durak, İ., Bayat, M., ve Arslan, H. (2017). Banka seçiminde müşteri tercihleri: Katılım bankaları üzerine ampirik bir inceleme. *The Journal of Social Science*, 1(1), 60–70. <https://doi.org/10.30520/tjsosci.363391>

Duramaz, S. (2018). Doğrulayıcı faktör analizi ile katılım bankalarının talep yapısının belirlenmesine yönelik alan araştırması: Ege bölgesi örneği. In S. Ülev, M. Selçuk, S. Duramaz, E. Sümer, Y. E. Aytekin, Ö. Keskin, & S. Eliyatkin (Ed.), *Katılım*

finansmanında yeni yaklaşımlar (Yayın No: 8, ss. 35–66). İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği.

Erman, E. (2020). *Oğuz Eli'nde dini hayat* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Ertit, V. (2020). *Sekülerleşme teorisi* (M. E. Çiftçi, Ed.; 2. bs.). Ankara: Liberte Yayınları.

Gelir, Y. (2016). *Katılım bankacılığının algılanmasında işleyiş sisteminin etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

Glock, C. Y. (1962). On the study of religious commitment. *Religious Education*, 57(sup4), 98–110. <https://doi.org/10.1080/003440862057S407>

Glock, C. Y. (1972). On the study of religious commitment. In J. E. Faulkner (Ed.), *Religion's influence in contemporary society: Readings in the sociology of religion* (pp. 38–56). Marietta, OH: Charles E. Merrill.

Habermas, J. (2008). Notes on a post-secular society. *New Perspectives Quarterly*, 25(4), 17–29. <https://doi.org/10.1111/j.1540-5842.2008.01017.x>

Haziroęlu, T. (2016). Türkiye'de katılım bankacılığı fikrinin doğuşu ve kavramsal önemi. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*, 2(1), 119–132.

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası. (2011). *2011 yılı faaliyet raporu*. <https://borsaistanbul.com/files/fr2011.pdf>

İşgör, E., ve Tatlı, H. (2020). Banka yatırımcılarının katılma hesapları seçimini etkileyen davranışsal faktörler: TRB1. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(2), 184–216.

Kara, E. (2019). *Katılım bankalarında müşteri tercihlerini belirleyen faktörler: Trabzon ilindeki katılım bankaları müşterileri üzerine bir araştırma örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

Karagöl, E. T., Koç, Y. E., ve Kızılkaya, M. (2017). *İstanbul'un finans merkezi olma arayışı*. Ankara: SETA Yayınları. <https://media.setav.org/tr/dosya/2017/01/istanbul-un-finans-merkezi-olma-arayisi.pdf>

Kayantaş, B. (2020). *Katılım bankalarını tercih eden müşterilerin farkındalık düzeyinin tespiti: Bingöl ili örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bingöl Üniversitesi, Bingöl.

Korkmaz, H. (2020). *Kastamonu'da dini hayat* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

MAK Danışmanlık. (2018). *Türkiye'de toplumun dine ve dini değerlere bakışı* (Rapor).

Nişancı, Z. (2023). *Sayılarla Türkiye'de inanç ve dindarlık*. İstanbul: International Institute of Islamic Thought ve Mahya Yayıncılık.

Orhan, Z. H. (2023). Türkiye'de katılım bankacılığının temel problemleri ve bunlara yönelik çözüm önerileri: Bir literatür taraması ve mülakat çalışması. *Tevilat: Selçuk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 125–147.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2020). *Türkiye hanehalkı finansal algı ve tutum araştırması*.

Özdemir, M., ve Aslan, H. (2017). *Türkiye'de İslami finansın dönüşümünün ekonomi politiği*. Ankara: SETA Yayınları. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.19669.63204>

Özenli, V. (2024). *Üniversite öğrencilerinin katılım bankacılığı algısı üzerine bir alan araştırması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Bilecik.

Pilatin, A. (2022). Türkiye'de katılım bankacılığı tercihi: Bölgesel bir araştırma. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(3), 1042–1060. <https://doi.org/10.33206/mjss.998155>

Resmî Gazete. (2010, 1 Nisan). *Kira sertifikalarına ve varlık kiralama şirketlerine ilişkin esaslar hakkında tebliğ (Seri: III, No: 43)*. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/04/20100401-15.htm>

Sert, H. (2020). *Katılım bankalarında müşteri algısı üzerine bir araştırma: Aksaray ilinde bir uygulama* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir.

Sevindik, D. (2015). *Orta yaş dönemi bireylerde dindarlık–mutluluk ilişkisi: Denizli örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

Sputnik Türkiye. (2019). *Optimar'dan din-inanç anketi: Yüzde 39 düzenli namaz kılıyor, oruç tutanların oranı yüzde 66*. <https://sputniknews.com.tr/>

Sümer, E. (2020). *Sukukun dünyada ve Türkiye’de gelişimi* (Uzmanlık Tezi). Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve İSEDAK Uluslararası Kalkınma İşbirliği Genel Müdürlüğü. https://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2022/08/Sukukun_Dunyada_ve_Turkiyede_Gelisimi-Eren_SUMER.pdf

Swatos, W. H., & Christiano, K. J. (1999). Secularization theory: The course of a concept. *Sociology of Religion*, 60(3), 209–228.

Takur, S. (2019). *Katılım bankalarının finans sektöründeki yeri: Iğdır Üniversitesi öğrencilerinin katılım bankası algısı üzerine bir araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Taylor, C. (2007). *A secular age*. Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press.

Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (2015). *Türkiye katılım bankacılığı strateji belgesi 2015–2025*. <https://tkbb.org.tr/faaliyetler/yayinlar/strateji-belgesi>

Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (2021). *Türkiye katılım bankacılığı strateji güncelleme raporu 2021–2025*. <https://tkbb.org.tr/upload/TU%CC%88RKI%CC%87YE%20KATILIM%20BANKACILIG%CC%86I%20STRA TEJI%CC%87%20GU%CC%88NCELLEME%20RAPORU%202021-2025.pdf>

Verbit, M. F. (1970). The components and dimensions of religious behavior: Toward a reconceptualization of religiosity. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 9(1), 85–95.

Wilson, B. R. (1976). Aspects of secularization in the West. *Japanese Journal of Religious Studies*, 3(4), 259–276.

World Bank Group. (2019). *Islamic finance bulletin* (Issue 44). https://tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/World_Bank%20Islamic_Finance_Bulletin_Issue_44_February_2019.pdf

Yavuz, S., ve Törenek, M. (2019). Türkiye’de katılım bankalarının tercih edilme nedenleri üzerine bir araştırma. *Verimlilik Dergisi*, 1, 199–218. <https://izlik.org/JA79DR22JB>

Yıldırım, E. H. (2020). *Daday’da dini hayat* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yürürdurmaz, T. (2019). *Üniversite gençliğinin dini hayatının sosyolojik açıdan incelenmesi: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.